

EDİTÖRLER:
KEMAL İNAT
MUHİTTİN ATAMAN
BURHANETTİN DURAN

DOĞU AKDENİZ

VE TÜRKİYE'NİN

HAKLARI

SETA

DOĞU AKDENİZ VE TÜRKİYE'NİN HAKLARI

DOĞU AKDENİZ VE TÜRKİYE'NİN HAKLARI

EDİTÖRLER
KEMAL İNAT
MUHİTTİN ATAMAN
BURHANETTİN DURAN

SETA

SETA Kitapları 60
ISBN: 978-625-7040-43-3
© 2020 SET Vakfı İktisadi İşletmesi
1. Baskı: Haziran 2020, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Mehmet Akif Memmi
Düzeltili: Berrin Çalışkan, Hasan Hüseyin Çağırın, Mustafa Said İşeri
Kapak: Erkan Söğüt
Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE DOĞU AKDENİZ

TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ	9
Kemal İnat, Burhanettin Duran	

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ SORUNUNUN SİYASİ VE GÜVENLİK BOYUTU

KIBRIS SORUNU: DOĞU AKDENİZ'DE ÇÖZÜMÜN ÖN ŞARTI	33
Muhittin Ataman, Mehmet Çağatay Güler	
TARİHSEL SÜREÇTE DOĞU AKDENİZ'DE GÜÇ MÜCADELESİ	59
İsmail Ediz	
DOĞU AKDENİZ'DE ASKERİ GÜÇ DENGESİ VE TÜRKİYE	93
Melih Yıldız	
BATILI ÜLKELERİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI	129
Nurşin Ateşoğlu Güney	
BÖLGE ÜLKELERİNİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI	159
Menderes Kurt, Talha İsmail Duman	
RUSYA VE ÇİN'İN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI	183
Meryem İlayda Atlas, Deniz İstikbal	
KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN LİBYA POLİTİKALARI	209
Furkan Polat	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK BOYUTU İLE DOĞU AKDENİZ SORUNU

TÜRKİYE’İN DOĞU AKDENİZ’DEKİ HİDROKARBON ARAMA VE SONDAJ POLİTİKASI	231
Yunus Furuncu	
DOĞU AKDENİZ’DE TÜRKİYE DIŞINDAKİ ÜLKELERİN HİDROKARBON ARAMA VE SONDAJ FAALİYETLERİ	249
Yunus Furuncu	
DOĞU AKDENİZ’DEKİ ENERJİ KAYNAKLARININ OLASI TRANSFER GÜZERGAHLARI	275
İsmail Kavaz	
DOĞU AKDENİZ EKONOMİLERİ VE TÜRKİYE	295
Erdal Tanas Karagöl	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HUKUKSAL AÇIDAN DOĞU AKDENİZ

ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’İN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI	323
Büşra Zeynep Özdemir	
ADALARIN DENİZ ALANI SINIRLANDIRMASINA ETKİSİ VE DOĞU AKDENİZ	349
Nasih Sarp Ergüven	
KITA SAHANLIĞI KAVRAMI, SINIRLANDIRILMASI VE DOĞU AKDENİZ’DE DENİZ ALANLARI SORUNU	369
Yücel Acer	
TÜRKİYE’İN ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMELERİNE YÖNELİK TUTUMU	409
Mehmet Dalar	
DOĞU AKDENİZ SORUNUNA BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: MÜŞTEREK İŞLETME	427
Mustafa Başkara	
ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNDA MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE (MEB) KAVRAMI VE DOĞU AKDENİZ’DE MEB SINIRLANDIRMASI	453
İslam Safa Kaya	



BİR

TÜRKİYE VE
DOĞU AKDENİZ



TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ

KEMAL İNAT*

BURHANETTİN DURAN**

GİRİŞ

Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının şekillenmesinde etkili olan çok sayıda faktörden bahsedilebilir. Son dönemde Türk dış politikasında daha fazla öne çıkan bu bölgenin önemi, her şeyden önce güvenlik açısından giderek artmaktadır.

Türkiye'nin güvenliği başta Kıbrıs sorunu olmak üzere Suriye, Libya ve Filistin'de devam eden çatışma ve mücadeleler sebebiyle doğrudan, Mısır ve Lübnan'daki gelişmelerden ise dolaylı olarak etkilenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Avrupa Birliği (AB) gibi küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'e yönelik politikaları Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. Rusya, Türkiye'nin Suriye ve Libya politikalarının belirlemede hesaba katması gereken bir aktör durumundadır. Ortadoğu'da uzun zamandır en etkili aktör olan ABD ise başta Filistin, Suriye ve Mısır olmak üzere Doğu Akdeniz'deki neredeyse bütün sorunlara yönelik politikalarının şekillenmesinde dikkate alması gereken ülkelerin başında gelmektedir. Bunların yanında Doğu Akdeniz sorununda doğrudan Türkiye'nin karşısında yer alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan'ın üyesi oldukları AB de bu üyelik ilişkisi nedeniyle Türkiye'nin politikalarına sert eleştiriler getirmektedir.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Prof. Dr., SETA Genel Koordinatörü ve İbn Haldun Üniversitesi

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikasını belirleyen karar vericiler açısından her zaman göz önünde bulundurulması gereken faktörlerden biri de ekonomidir. Petrol ve doğal gaz kaynakları açısından oldukça zengin olan bu bölgenin, enerji konusunda dışa bağımlı olan Türkiye'nin ihtiyacının karşılanması bağlamında çok önemli olduğu açıktır. Türkiye hem kendi kıta sahanlığında bulacağı muhtemel enerji kaynaklarıyla hem de bu bölgede ortaya çıkacak yeni tedarikçiler yoluyla doğal gaz konusunda Rusya gibi ülkelere olan bağımlılığın kurtulabilecektir.

Doğu Akdeniz havzası –güvenlik ve ekonominin yanında– tarihsel açıdan da Türkiye'nin yakın bağlara sahip olduğu ve ilgilenmesi gereken bir bölgedir. Bölgedeki ülkelerin tamamının yüzyıllar boyunca Osmanlı hakimiyeti altında İstanbul'dan yönetilmesi Türkiye ile bu ülkeler arasındaki özel bağı oluşturur. Türkiye bugün Libya ve Suriye iç savaşlarıyla yakından ilgileniyorsa, Filistin ve Mısır'da yaşanan hak-sızlıklara itiraz ediyorsa bunların sebebini biraz da bu tarihsel bağlarda aramak gerekir.

Son olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasını şekillendiren karar vericilerin her zaman uluslararası hukuku dikkate alan bir politika arayışı içerisinde olduklarının altını çizmek gerekir. Türkiye, Libya'da meşru Trablus hükümetiyle deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması yaparken; söz konusu meşru hükümetin çağrısıyla ülkeye askeri güç gönderirken; Filistin'de İsrail işgaline, Mısır'da Sisi tarafından gerçekleştirilen kanlı darbeye, Kıbrıs'ta GKRY'nin kuzeydeki Türklerin haklarını yok sayıp tek taraflı adımlar atarak adanın doğal zenginliklerini uluslararası şirketlere pazarlamasına, Suriye'de Esed yönetimi ve Rusya'nın sivil halka yönelik katliamlarına karşı çıkarken; bu katliamlardan kaçan milyonlarca sığınmacıya kucak açarken hep hukuku savunan ve uluslararası hukukun kurallarına göre hareket eden bir devlet olmuştur.

Bu makalede Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasına yön veren faktörler (güvenlik, ekonomi, tarihsel bağ ve uluslararası hukuk) üzerinde durulmakta ve her birinin Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasını na-

sıl şekillendirdiği analiz edilmektedir. Bu çerçevede ABD, Rusya ve AB gibi küresel aktörlerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasına ilişkin konumlanışları ele alınmaktadır.

GÜVENLİK

Doğu Akdeniz'in Türkiye'nin güvenlik politikalarında giderek artan bir ağırlığa sahip olmasının temel nedeni bu bölgenin jeostratejik ve jeopolitik öneminden kaynaklanmaktadır. Bölgenin jeostratejik açıdan ne kadar önemli olduğunu anlamak için Doğu Akdeniz'de yaşanan güç ve nüfuz mücadelesinin aktörlerine bakmak yeterlidir. Başta ABD ve Rusya olmak üzere Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, Türkiye, İsrail, Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi çok sayıda küresel ve bölgesel aktör bölgede yaşanan mücadelelerin parçası durumundadır. Deniz tabanının yanında bazı kıyıdaş ülkelerin zengin enerji kaynaklarına sahip olması, Süveyş Kanalı gibi dünyanın önemli deniz geçiş yollarından birinin bu bölgede bulunması ve İsrail-Filistin sorunu gibi dünyanın en eski sorunlarından birinin yaşandığı coğrafya olması sebebiyle Doğu Akdeniz jeopolitik açıdan oldukça önemlidir.

İsrail lobisi ABD'yi, klasik sıcak denizlere inme düşüncesi Rusya'yı, imparatorluk geçmişleri İngiltere, Fransa, İtalya ve Türkiye'yi, yeni keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen enerji kaynakları ise bu ülkelerin yanında çok sayıda başka ülkeyi Doğu Akdeniz'e çekmektedir. Süveyş Kanalı'nı kontrol etmek ve İsrail'in güvenliğini garanti altına almak için Mısır'ın, "sıcak denizler"de bir limana sahip olabilmek için Suriye'nin, bölgenin enerji kaynakları üzerinde pay sahibi olabilmek için ise Libya ve Kıbrıs'ın kontrol edilmesi önem kazanmaktadır.

Bu güç mücadelesi çerçevesinde Türkiye'nin de Doğu Akdeniz coğrafyasında değişik açılardan baskı altına alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu kuşatmanın en yoğun şekilde hissedildiği yer kuşkusuz Kıbrıs Adası'dır. Adanın yönetiminde Türklerin hiçbir şekilde söz sahibi olmamasına ve Türkiye'nin etkisinin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik girişimlerin başta AB olmak üzere birçok kü-

resel aktör tarafından desteklendiği görülmektedir. 1960'ta Kıbrıs'ta iki toplumu da temsil edecek şekilde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kısa bir süre sonra Rumların girişimiyle bir Rum devletine dönüştürülmesine yönelik Aralık 1963'te başlayan ve "Kanlı Noel" olarak adlandırılan saldırıların ardından Türkiye'nin adaya müdahale etme planı ABD'nin karşı çıkması yüzünden uygulanamamıştır. Aynı ABD 1974'te adanın Yunanistan'a bağlanması niyetiyle gerçekleştirilen darbe sonrasında garantörlük hak ve görevi gereği Türkiye'nin adaya müdahalesine de üç yıl süren silah ambargosuyla tepki göstermiştir.¹

Yunanistan'ın 1981'de AB'ye üye olmasıyla birlikte Brüksel'in de Kıbrıs meselesinde giderek artan bir şekilde Türkiye karşıtı bir politika izlediği görülmüştür. 24 Nisan 2004'te Kıbrıs'ta gerçekleştirilen Annan Planı referandumunda çözüme karşı oy kullanmasına rağmen bu oylamadan bir hafta sonra 1 Mayıs 2004'te GKRY'nin bütün Kıbrıs'ın temsilcisi olarak AB'ye üye oluşu Brüksel'in Rum yanlısı ve Türkiye karşıtı politikasının tescili anlamını taşımıştır. Bundan sonraki süreçte haksız bir şekilde çözüme karşı çıkan Rum kesimi teşvik edilirken çözüm yönünde oy kullanan Türk tarafı ise baskı altına alınmıştır. Hatta Türkiye'nin AB üyelik süreci Kıbrıs konusunda vereceği tavizlere bağlanarak 3 Ekim 2005'te başlayan katılım müzakereleri süreci Kıbrıs gerekçesiyle iletilememiştir. AB, Doğu Akdeniz bölgesinin en önemli sorunlarından biri olan Kıbrıs meselesinde tarafsız bir arabulucu olarak sorunun çözümüne katkıda bulunmak yerine üyesi olan Yunanistan ve GKRY'nin tarafında ve 1999'da adaylık statüsü verdiği Türkiye'nin ise karşısında durmayı tercih etmiştir. Bu tavrıyla Brüksel'in Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğüne katkıda bulunduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de kuşatılmaya ve baskı altına alınmaya çalışıldığı bir başka konu da bölgedeki deniz yetki alanlarının sınırla-

¹ Kemal İnat, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Dönüşümü", *Bilgi*, Sayı:2, (2005), s. 44-45.

rının belirlenmesi meselesidir. Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip ülkelerin başında yer almasına rağmen Türkiye'nin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (MEB) alanları açısından dar bir alana hapsedilmeye çalışıldığı görülmektedir. Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nin yarı kapalı deniz ve adalar dolayısıyla özel statüleri görmezden gelinerek özellikle adaların deniz yetki alanları konusunda uluslararası yargı organlarının verdiği kararlar hiç dikkate alınmadan Türkiye'nin kıta sahanlığının önemli bir kısmının Yunanistan ve GKRY'ye aitmiş gibi gösterildiği haritalar hazırlanmaktadır.

Bu çerçevede Yunanistan ve GKRY tarafından çizilen haritalarda özellikle iki açıdan hukuksuzluk söz konusudur. İlk olarak adaların karasuları dışındaki deniz yetki alanlarının ya hiç olmayacağı ya da sınırlı olacağına dair uluslararası yargı kararı örneklerine rağmen Yunanistan'ın Meis ve Rodos'tan Kaşot ve Girit'e uzanan adalarına ana kara ülkesiymiş gibi kıta sahanlığı ve MEB verilmeye çalışılması Türkiye açısından açık bir hak ihlalidir. Halbuki kesmeme (*principle of non-cut off*) ve kapatmama (*non-encroachment*) prensipleri çerçevesinde bu adaların Türkiye'nin deniz yetki alanlarına bir sınırlandırma getirmemesi gerekmektedir.² Nitekim Türkiye 2004'ten başlayarak bu haksız paylaşımın önüne geçecek adımlar atmıştır. Ankara 2004'te Akdeniz'deki kıta sahanlığının batı sınırlarını Birleşmiş Milletler'e (BM) bildirmiştir. Yine Türkiye 2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile ruhsatlandırma anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye Kıbrıs etrafında donanma unsurları ve sondaj gemileriyle varlık gösterme imkanı bulmuştur. Bu hamleyle hem KKTC'nin adanın hidrokarbon kaynaklarından doğan haklarını kullanması sağlanmış hem de bu hakların çiğnenmesine yönelik girişimler caydırılmıştır.³ Nitekim İtalyan petrol şirketi ENI adına

² Nasih Sarp Ergüven, "Adaların Deniz Alanı Sınırlanmasına Etkisi ve Doğu Akdeniz", *Doğu Akdeniz Sorunu ve Türkiye*, der. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, (SETA, İstanbul: 2020).

³ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Türk Dış Politikasını Anlamak: Doğu Akdeniz Stratejisi", *Yeni Şafak*, 3 Şubat 2020.

sondaj yapan bir gemi 9 Şubat 2016'da KKTC'nin de hak iddia ettiği alanlardan biri olan 3 numaralı parsele giderken Türk donanması tarafından durdurulmuştur.

Bu askeri önlemlerin ve Türkiye'nin kendi arama-sondaj faaliyetlerini yürütmesinin yanı sıra en kritik adım Libya ile 27 Kasım 2019'da deniz yetki alanlarının belirlenmesini öngören mutabakat muhtırası imzalanması olmuştur. Bu mutabakat ile Doğu Akdeniz'de hukuksuzluğa izin verilmemiştir.⁴ Trablus hükümetiyle ayrıca güvenlik ve askeri iş birliği mutabakatı da imzalanmıştır. Türkiye mutabakata uygun olarak ve davet üzerine Libya'ya asker de göndermiştir. Böylece Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının batı sınırlarının bir bölümü belirlenmiştir. Sevilla Haritası veya benzerleriyle Türkiye'nin Akdeniz'de 41 bin kilometrekarelik bir deniz alanına hapsedilmesinin önüne geçilmiştir. Ankara'nın son siyasi-diplomatik hamleleri Doğu Akdeniz'i (ve bağlantılı olarak Libya ve Kıbrıs'ı) Türk dış politikasının ana gündem maddelerinden birisine çevirmiştir. Doğu Akdeniz ve Libya'nın istikrarı da Ankara'nın milli güvenlik anlayışının kritik bir parçası durumundadır. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin haklarını hiçe sayarak paylaşımaya girenleri eleştirirken şu ifadeleri kullanmıştır:

Dayatılmaya çalışılan planlar var burada. Haklı bir adımla biz bunu boşa çıkardık. Daha da ileri gideceğim. Burada Sevr'in aslında ters yüz edilmesi var. Böyle bir adım atılmış durumda.⁵

İkinci olarak Kıbrıs sorunu çözülmeden GKRY'nin bütün adanın temsilcisiymiş gibi hareket etmesi ve bunun uluslararası camiada kabul görmesi hem adadaki Türklerin hem de Türkiye'nin haklarının gaspı anlamına gelmektedir. GKRY'nin adanın güneyinde ilan ettiği deniz yetki alanlarını parsellere ayırıp uluslararası şirketlere bu parsellerde petrol ve doğal gaz arama ve çıkarma yetkisi vermesi hukuksuz bir eylemdir. Zira bu alanların batıda kalan bölgelerinden bir kısmı

⁴ "Libya ile Tarihi Anlaşma İmzalandı", *Sabah*, 29 Kasım 2019.

⁵ "Sevr'in Aslında Tersyüz Edilmesi Var" ATV, 15 Aralık 2019.

Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışmaktadır, geri kalan kısımlarında ise GKRY tek başına yetkili değildir. Adanın tamamına ait olan bu deniz yetki alanları konusunda tasarrufta bulunabilmek için Kıbrıs sorununun çözülüp kimin yetkili olacağını belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de baskı altına alınması ve sınırlandırılmasının üçüncü örneği ise Ankara'nın eski Osmanlı coğrafyasıyla kurmaya çalıştığı siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarının kesilmeye çalışılması şeklinde tezahür etmektedir. Özellikle AK Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin Doğu Akdeniz havzasında bulunan Suriye, Mısır, Libya ve Filistin'le yakından ilgilendiği ve bu ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmek istediği bilinmektedir. Arap isyanları sürecinin başlamasıyla birlikte Mısır, Suriye ve Libya'daki demokratik yollarla değiştirilme imkanı olmayan yönetimlerin halkın özgürlük taleplerine cevap vermeleri telkininde bulunan Türkiye bunun gerçekleşmemesi üzerine bu ülke halklarının yanında yer almayı tercih etmiştir. Mısır'da demokratik seçimlerle iktidara gelen ilk ve tek cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'yi desteklemiştir. Aynı şekilde Suriye'de halkın büyük çoğunluğunu temsil eden ılımlı muhaliflere ve Libya'da hem halkın çoğunluğunun benimsediği hem de uluslararası camianın tanıdığı Trablus hükümetine destek vermiştir.⁶

Türkiye'nin Mısır, Libya ve Suriye ile bu kadar yakından ilgilenmesi Mısır ve Libya'da darbeci Sisi ve Hafter'i, Suriye'de de diktatör Esed'i destekleyen aktörleri rahatsız etmiştir. Sisi ve Hafter'in yanında duran ülkelerin farklı çıkar ve hedefleri olsa da ortak yanları darbeden yana olmalarıdır. Bunlar sırtını halkına dayayan ve halkın tercihleriyle demokratik yollarla iktidara gelmiş yöneticileri değil darbecileri tercih etmiştir. Bu yüzden Türkiye'nin darbecileri ve diktatörleri reddedip halkları önceleyen politikalarını kendileri için tehdit olarak gördüler. Zira hepsi de Türkiye'nin bu bölgelerde kurulan oyunları bozabilecek potansiyelinin farkındadır.

⁶ Kemal İnat, "Doğu Akdeniz Sorununun Nedenleri ve Türkiye'nin Politikası", *Türkiye*, 11 Aralık 2019.

Türkiye'nin Mısır, Suriye ve Libya'ya ilgisini bu şekilde kendi nüfuz ve çıkarları için bir tehdit olarak gören BAE, İsrail, ABD, Fransa, Rusya ve Suudi Arabistan Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki ilgisi ve etkisini kırmak için yoğun bir çaba içerisinde oldular. Bu çerçevede Türkiye'nin güvenliğine yönelik doğrudan saldırılarda bulunmaktan da geri durmadılar. Kuşkusuz bu ülkelerin tamamının Türkiye karşısında bir ortak cephe oluşturduğunu ileri sürmek doğru değildir. Söz konusu bölgelerde bu ülkelerden bazıları kendi aralarında da rekabet içerisinde. Ancak örneğin Suriye'de karşı karşıya olan Fransa ve Rusya, Libya'da aynı safta yer alarak darbeci Hafter'i destekleyebilmektedir.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin kuşatılması çabalarında İsrail'e ve bu ülkenin ABD'de sahip olduğu etkili lobiye ayrıca değinmek gerekir. AK Parti döneminde Türkiye'nin ekonomik ve askeri kapasitesini geliştirmesinin ardından daha bağımsız politikalara yönelmesi ve bu çerçevede İsrail'in saldırgan politikalarına karşı çıkması onu İsrail lobisinin hedefi haline getirmektedir. Bu durum Ankara açısından aynı zamanda Washington'un dış politikasının şekillenmesinde etkili bazı çevrelerin hedefi haline gelmek anlamını da taşımaktadır.

Türkiye'nin 2006'da Filistin'de yapılan seçimleri kazanan Hamas'ı Filistin halkının meşru temsilcisi olarak görüp lideri Halid Meşal'i Ankara'da ağırlaması, İsrail'in Gazze'ye yönelik insanlık dışı ablukası ve saldırılarına karşı çıkması ve Ortadoğu'da izlediği bağımsız politikasıyla Tel Aviv'i rahatsız etmesi, İsrail'in Batı dünyasındaki medya, siyaset ve sermaye çevrelerinde etkili olan lobisini Ankara'ya karşı harekete geçirmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece AK Parti yönetimine karşı zamanla Ortadoğu'daki BAE, Suudi Arabistan ve Mısır gibi aktörlerin de katıldığı bir blok oluşmuştur. Doğu Akdeniz'deki Libya ve deniz yetki alanları sınırları sorunlarında bu blokun Türkiye karşısında ortak hareket ettiği görülmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası bağımsızlık ve çıkarlarını hedef alan bu blokun Libya'yı da içine alacak şekilde daha da genişlemesini önlemek ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumak tarzındadır.⁷ Bu sebeple Lib-

⁷ Burhanettin Duran, "NATO'nun 'Güncellenmesi' ve Doğu Akdeniz Hamlesi?", *Sabah*, 3 Aralık 2020; Burhanettin Duran, "Doğu Akdeniz'de Üç Kritik Adım", *Sabah*, 28 Aralık 2019.

ya da ateşkesin sağlanması amacıyla Ankara, Trablus hükümetini askeri olarak desteklemekten çekinmemiştir. Aynı zamanda 19 Ocak 2020'de Berlin'deki konferansa da aktif diplomatik katkı sunmuştur.

EKONOMİ

Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası şekillendirilirken dikkate alınan faktörlerden biri de bu bölgenin Türkiye ekonomisi için önemlidir. Bu çerçevede Doğu Akdeniz hem zengin enerji kaynakları hem de Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki ikili ekonomik ilişkiler açısından kritik bir bölgedir. Zira Türkiye hem enerji konusunda dışa bağımlılığını azaltmak hem de başta komşu ülkeler olmak üzere dünya ile ticaretini artırmak istemektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye Doğu Akdeniz politikasını şekillendirirken bir yandan kendi kıta sahanlığında yoğun bir şekilde doğal gaz ve petrol arama çalışmaları yapmakta ve diğer ülkelerin deniz yetki alanlarında keşfedilen doğal gazın Türkiye üzerinden Batı pazarlarına ulaştırılmasına yönelik politikalar izlemekte diğer yandan da bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.⁸

Doğu Akdeniz dünyadaki toplam doğal gaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 4,5'ine sahiptir. Bugüne kadar yapılan sismik arama ve sondaj faaliyetleri bu rezervlerin önemli kısmının Kıbrıs, Mısır ve İsrail kıyılarının kesiştiği bölgedeki Tamar ve Leviathan sahalarından Mısır kıyılarındaki Batı Nil Deltası sahasına uzandığını göstermektedir. Bu hat üzerinde bulunan en büyük doğal gaz sahaları olan Tamar'da 318 milyar metreküp, Leviathan'da 605 milyar metreküp, Afrodit'te 129 milyar metreküp, Kalipso'da 230 milyar metreküp ve Zohr'da 850 milyar metreküp doğal gaz keşfedilmiştir. Levant ve Nil Deltası bölgelerinde toplam 9,8 trilyon metreküp civarında doğal gaz olduğu tahmin edilmektedir.⁹ Levant ve Batı Nil havzalarındaki keşiflerin

⁸ Deniz İstikbal ve Hacı Mehmet Boyraz, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, (2019), s. 69-86.

⁹ Yunus Furuncu, "Doğu Akdeniz'de Türkiye Dışındaki Ülkelerin Hidrokarbon Arama ve Sondaj Faaliyetleri", *Doğu Akdeniz Sorunu ve Türkiye*, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, (SETA, İstanbul: 2020).

dışında Türkiye'nin kıta sahanlığının bulunduğu güneybatı sahillerinden Libya'nın doğu ve Mısır'ın batı sahillerine uzanan bölgede henüz kapsamlı araştırmalar yapılmamıştır. Türkiye son dönemde satın aldığı sondaj gemileriyle bu bölgede de arama çalışmaları yapmaktadır. Ege Denizi'nde ise Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan deniz yetki alanları sınırlandırma sorunları nedeniyle henüz kapsamlı enerji araştırmaları yapılmamıştır.

Doğu Akdeniz bölgesindeki doğal gaz rezervleri kuşkusuz sadece deniz tabanında mevcut değildir. Bölgeye kıyısı olan Mısır ve Libya sınırları içerisinde bulunan bazı bölgelerin de doğal gaz açısından oldukça zengin olduğu bilinmektedir. Vefa ve Bori gibi doğal gaz sahaları bulunan Libya toplamda yaklaşık 1,5 trilyon metreküp doğal gaz rezerviyle dünyada yirmi ikinci; Zohr, Batı Nil Deltası ve Atol sahalarına sahip olan Mısır ise 2,2 trilyon metreküp doğal gaz ile dünyada on altıncı sırada bulunmaktadır.¹⁰ Birçok küresel ve bölgesel aktörün Libya'daki iç savaşa müdahil olmasının bu ülkenin sahip olduğu zengin enerji kaynaklarıyla yakından ilgisi olduğunu da ifade etmek gerekir.

Doğu Akdeniz bölgesinin doğal gazın yanında petrol kaynakları açısından da oldukça zengin bir bölge olduğunun altını çizmek gerekir. Deniz ve kara alanları toplamı açısından yaklaşık 64 milyar varil ispatlanmış petrol rezervi bulunan Doğu Akdeniz bölgesi dünya toplam petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 3,7'sine sahiptir. Bu çerçevede (yukarıda değinilen) deniz alanlarının yanında özellikle Libya'nın yaklaşık 48,4 milyar varil ile toplam dünya petrol rezervlerinin yüzde 3,2'sine sahip olduğu görülmektedir.¹¹ Mısır'ın da 3,3 milyar varil civarında petrol rezervlerine sahip olduğu bilinmektedir.¹²

¹⁰ "International Energy Statistics", EIA, www.eia.gov/international/data/world, (Erişim tarihi: 25 Mart 2020).

¹¹ "Oil Data: Upstream", OPEC, www.opec.org/opec_web/en, (Erişim tarihi: 25 Mart 2020).

¹² "BP Statistical Review of World Energy, 2019 68th Edition", BP, www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf, (Erişim tarihi: 25 Mart 2020).

Görüldüğü gibi petrol ve doğal gaz kaynakları açısından oldukça zengin olan Doğu Akdeniz bölgesinin enerji açısından dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye ekonomisi açısından önemi çok büyüktür. Türkiye'nin bu konudaki öncelikli hedefi kendi deniz yetki alanlarında petrol ve doğal gaz bulmak iken ayrıca Libya gibi enerji kaynakları açısından zengin ülkelerde lisanslar alarak oralarda da üretim yapabilmektir. Bunun yanında Ankara başka ülkelerin deniz yetki alanlarında ya da kara ülkelerinde çıkarılan enerji kaynaklarının Türkiye toprakları üzerinden boru hatlarıyla Batılı ülkelere taşınması için de hazırdır. Bu şekilde hem kendi tüketimi açısından alternatif tedarikçiler edinmiş olacak hem de enerji kaynakları açısından zengin Doğu ile bu kaynaklara en fazla ihtiyaç duyan Batı arasında enerji köprüsü olma özelliğini kuvvetlendirecektir.

TABLO 1. TÜRKİYE'NİN FOSİL ENERJİ KAYNAKLARI İTHALATI (2010-2019)			
Yıl	Petrol (Milyon Ton)	Doğal Gaz (Milyar Metreküp)	Kömür (Milyon Ton)
2010	18,8	38,0	22,0
2011	20,5	43,8	24,0
2012	22,2	45,9	29,6
2013	21,1	45,2	27,2
2014	32,5	49,3	30,2
2015	39,6	48,4	34,5
2016	40,0	46,3	36,8
2017	42,6	55,2	39,1
2018	38,7	50,3	39,1
2019	41,3	45,2	

Kaynak: EPDK ve TKİ verilerinden derlenmiştir.¹³

¹³ “Doğal Gaz Piyasası Yıllık Sektör Raporları”, EPDK, www.epdk.org.tr, (Erişim tarihi: 25 Mart 2020); “Petrol Piyasası Yıllık Sektör Raporları”, EPDK, www.epdk.org.tr, (Erişim tarihi: 25 Mart 2020); “2018 Kömür Sektör Raporu”, TKİ, www.enerjiportali.com, (Erişim tarihi: 25 Mart 2020).

Enerji kaynakları açısından bu şekilde dışa bağımlılığı bulunan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de kendi deniz yetki alanlarında doğal gaz ve petrol arama çalışmaları yapmaması beklenemezdi. Bu çerçevede Türkiye'nin bir yandan kendi deniz yetki alanlarının gasp edilmesine yönelik girişimlere karşı çıkarken bir yandan da bu alanların sınırlarını belirleyip arama çalışmalarına başladığı görülmektedir. Bu kapsamda önce 2011'de KKTC ve sonra 2019'da Libya ile imzalanan anlaşmalarla Türkiye'nin kıta sahanlığı ve MEB sınırları belirlenerek bu deniz alanlarında sismik arama ve sondaj faaliyetlerine başlanmıştır. Fatih ve Yavuz isimleri verilen sondaj gemilerinin yanı sıra Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik araştırma gemileri Türkiye'yi deniz tabanında enerji kaynakları arama konusunda dünyanın sayılı ülkeleri arasına sokmuştur.¹⁴ 2020 başında bu gemilere Kanuni sondaj gemisi de eklenmiştir.¹⁵ Bu gemilerin söz konusu deniz alanlarında faaliyetlerini güvenlik içerisinde yapabilmelerini temin etmek için onlara askeri gemiler refakat ederken Türkiye ayrıca bu bölgede gerçekleştirdiği kapsamlı deniz tatbikatları ve Kıbrıs'taki askeri varlığını insansız silahlı hava araçlarıyla genişleterek Doğu Akdeniz'deki ekonomik ve hukuksal çıkarlarını koruma kararlılığı içerisinde olduğunu göstermektedir.¹⁶

Doğu Akdeniz bölgesi dünyanın en güçlü on ekonomisi arasına girme hedefine sahip Türkiye'nin ticaret potansiyeli ve imkanları açısından da önemlidir. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ticaret rakamlarına bakıldığında AK Parti'nin iktidara geldiği 2002-2019 arasında ciddi bir artışın olduğu görülür. Bu zaman aralığında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yer alan sekiz ülkeyle toplam ticaret hacminde yaklaşık beş katlık bir artış yaşanırken bu artışın özellikle bu ülkelere yönelik ihra-

¹⁴ Büşra Zeynep Özdemir, "Uluslararası Deniz Hukuku Perspektifinden Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası", *Doğu Akdeniz Sorunu ve Türkiye*, ed. Kemal İnät, Muhiittin Ataman ve Burhanettin Duran, (SETA, İstanbul: 2020); Barış Şimşek, "Türkiye Gemileri Dörtüyor", *Sabah*, 17 Temmuz 2019.

¹⁵ "Sondaj Gemisi 'Kanuni' Türkiye'de", TRT Haber, 15 Mart 2010.

¹⁶ "Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikatı Tamamlandı", TRT Haber, 20 Kasım 2019; "KKTC SİHA Üssü Oluyor", *Hürriyet*, 15 Aralık 2019; "Fatih'i, Yavuz'u Milli Savaş Gemileri Koruyor", *Akşam*, 27 Haziran 2019.

cattan kaynaklandığı görülmektedir. 2012'de Türkiye'nin söz konusu ülkelere ihracatı 2,6 milyar dolar iken 2019'da bu rakam 15,3 milyar dolara yükselmiştir. Özellikle bu dönemde Mısır ve Libya ile ticaret hacminde on katı aşkın artış yaşanmıştır.

TABLO 2. TÜRKİYE-DOĞU AKDENİZ ÜLKELERİ TİCARETİNİN GELİŞİMİ (2002-2019, MİLYON DOLAR)						
Ülke	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Hacmi	
	2002	2019	2002	2019	2002	2019
İsrail	861	4.357	544	1.743	1.405	6.100
Mısır	326	3.318	118	1.812	444	5.130
Yunanistan	590	2.115	312	1.396	902	3.511
Libya	165	1.962	42	478	207	2.440
KKTC	222	1.272	20	57	242	1.329
Suriye	267	1.226	315	90	582	1.316
Lübnan	187	1.026	42	54	229	1.080
Filistin	4	66	0,01	8	4	74
Toplam	2.622	15.342	1.393	5.638	4.015	20.980

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

TARİHİ VE KÜLTÜREL BAĞLAR

Malta ve Adriyatik denizlerinin kuzey ve batı kıyıları dışında Doğu Akdeniz'in tamamının yüzlerce yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalması, Tunus'tan Balkanlara ve Levant bölgesinden Mısır ve Libya'ya uzanan bu coğrafya ile Türkiye arasında yakın tarihsel ve kültürel bağlar oluşturmuştur. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Mısır 365 yıl, Libya 360 yıl, Tunus 323 yıl, Karadağ 399 yıl, Arnavutluk 445 yıl, Yunanistan 437 yıl, Suriye, Filistin/İsrail ve Lübnan toprakları 402 yıl Osmanlı tarafından yönetilmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin tarihinin önemli bir kısmı aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu tarihidir. Osmanlı tarihinin bir parçasını oluşturan bu coğrafyanın önemli bir kısmında Türk kökenli azınlıklar yaşarken yine Balkan ülkelerinde Osmanlı döneminin mirası olarak Müslümanlar yaşamaktadır. Arna-

vutluk ve Bosna Hersek'te Müslümanlar nüfusun çoğunluğunu oluştururken Makedonya ve Yunanistan gibi ülkelerde önemli miktarda Türk ve Müslüman nüfusu söz konusudur.

Ortak tarihin getirdiği bu kültürel yakınlıklar Türkiye'nin Doğu Akdeniz ülkeleriyle ikili ilişkiler geliştirmesini kolaylaştırmaktadır. Ankara özellikle Turgut Özal, Necmettin Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan gibi muhafazakar liderler dönemlerinde Balkanlar, Levant ve Kuzey Afrika ile ilişkileri geliştirmeye önem vermiştir. Ancak Türkiye ile karşılaştırıldığında bölgedeki varlığı çok daha yeni ve az olan ABD, İngiltere, Rusya ve Fransa gibi küresel güçler Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki eski Osmanlı coğrafyasına olan ilgisinden rahatsızdır. Türkiye'nin uzun zaman ihmal ettiği bu coğrafya ile ilişkilerini geliştirmeye dönük adımları 2000'lerin sonuna doğru önce "Ortadoğululaşma"¹⁷ sonra "eksen kayması" ve "yeni Osmanlıcılık" olarak yaftalayıp Ankara'nın Batı yörüngesindeki politikaya geri dönmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağları fırsata dönüştürmek isteyerek Mısır, Filistin ve Suriye ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması Doğu Akdeniz bölgesini kendi nüfuz alanı olarak gören küresel aktörleri olduğu kadar İsrail'i de rahatsız etmiştir. Bu nedenle Batılı ülkelerdeki Yahudi lobisine yakın medya kuruluşları ve akademik çevreler (yukarıda değinilen) Türkiye'ye yönelik ithamlara öncülük etmiştir.

AK Parti dönemi Türk dış politikasına yöneltilen temel eleştirisi "ideolojik tercihlerle şekillendirildiği" iddiasıdır. Batı ekseninden kayma ya da yeni Osmanlıcılık etiketleri de bunun için kullanılmaktadır. Ankara'nın hem geniş Ortadoğu hem de Doğu Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerde tarihi ve kültürel bağlara değer vermesi karşılıklı milli çıkarları temin etme gayretidir. Ankara açısından tek eksen somut milli çıkardır.¹⁸ "İdeolojik dış politika" eleştirisi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşımındaki milli çıkarlarının üstünü örtemez. Asıl

¹⁷ Burhanettin Duran, "Türk Dış Politikası Ortadoğululaşıyor mu?", *Ortadoğu Yıllığı* 2008, (Küre, İstanbul: 2009), s. 385-402.

¹⁸ Burhanettin Duran, "Tek Eksen Türkiye'nin Milli Çıkarları", *Kriter*, Sayı: 3, (2020), s. 6-8.

Türk dış politikasında ve küresel siyasette giderek önemli gündem konularından biri haline gelen Doğu Akdeniz meselesinde kapsamlı bir çalışma yapma ihtiyacı elinizdeki kitabı ortaya çıkardı. Konunun hukusal, ekonomik ve siyasal boyutlarını derinlemesine analiz eden makaleler alanlarında uzman yazarlar tarafından kaleme alındı. Yazılarda Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının yanında diğer bölge ülkeleri ile küresel aktörlerin bölge sorunlarına yönelik politikaları incelenirken özellikle deniz hukuku açısından bölgedeki deniz yetki alanlarının paylaşımı meselesi detaylı bir şekilde analiz edildi.

Doğu Akdeniz gündemdeki yerini uzun süre koruyacak. Bu konuyla ilgili tartışmalı birçok hususa ışık tutan elinizdeki kitap alana dair çalışmalar için başvuru kaynağı olmanın yanında güncel siyaseti takip edenler için de yol göstericidir.

BURHANETTİN DURAN • KEMAL İNAT • MUHİTTİN ATAMAN
MEHMET ÇAĞATAY GÜLER • İSMAİL EDİZ • MELİH YILDIZ • NURŞİN ATEŞOĞLU GÜNEY
MENDERES KURT • TALHA İSMAİL DUMAN • MERYEM İLAYDA ATLAS • DENİZ İSTİKBAL
FURKAN POLAT • YUNUS FURUNCU • İSMAİL KAVAZ • ERDAL TANAS KARAGÖL
BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR • NASİH SARP ERGÜVEN • YÜCEL ACER
MEHMET DALAR • MUSTAFA BAŞKARA • İSLAM SAFA KAYA

